

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 33 (2012)

Δελτίον ΧΑΕ 33 (2012), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Δημήτρη Κωνστάντιου (1950-2010)

Η τυπολογία των ναών του 18ου και του 19ου αιώνα στο Πήλιο (Περίληψη)

Μιλτιάδης Δ. ΠΟΛΥΒΙΟΥ

doi: [10.12681/dchae.1269](https://doi.org/10.12681/dchae.1269)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΟΛΥΒΙΟΥ Μ. Δ. (2014). Η τυπολογία των ναών του 18ου και του 19ου αιώνα στο Πήλιο (Περίληψη). *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 33, 387–388. <https://doi.org/10.12681/dchae.1269>

Μιλτιάδης Δ. Πολυβίου

Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΝΑΩΝ ΤΟΥ 18ΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ ΣΤΟ ΠΗΛΙΟ

(Περίληψη)

Το ήμισυ περίπου του συνόλου των εν λόγω ναών είναι βασιλικές, οι οποίες διακρίνονται, κατά τα γνωστά, στις θολόκτιστες και στις διπλάσιές τους ξυλόστεγες. Από το υπόλοιπο ήμισυ των ναών περίπου το ένα τρίτο στεγάζονται με κάποιας μορφής τρουλαία κατασκευή, έτσι ώστε, ανάλογα με την ύπαρξη ή όχι πλευρικών κογχών, να διακρίνονται στους συνεπτυγμένους σταυροειδείς εγγεγραμμένους, που αποτελούν την πλειονότητα του είδους, και στους συνεπτυγμένους αθωνικούς. Τα υπόλοιπα δύο τρίτα είναι απλά μονόχωρα κτίσματα τα οποία, κατά τα γνωστά, χωρίζονται στους μονόχωρους ξυλόστεγους και στους – πολύ λιγότερους – μονόχωρους καμαροσκεπείς ναούς.

Οι βασιλικές

Η κάλυψη των ξυλόστεγων βασιλικών γίνεται κατά τα γνωστά με ξύλινα ξευκτά, ενώ των θολόκτιστων κυρίως με ημικυλινδρική καμάρα στο κεντρικό κλίτος και ασπίδες στα πλάγια, και, κατ' εξαίρεση, με ημικυλινδρικές καμάρες και στα τρία κλίτη. Οι πηλιορείτικες βασιλικές σε σχέση με αυτές των άλλων ηπειρωτικών ελλαδικών περιοχών, παρόλο που γενικά δεν παρουσιάζουν εμφανείς διαφορές με εκείνες, σε συνολική θεώρηση δείχνουν εν τούτοις να συγκροτούν ένα σώμα διαφορετικής τυπολογικής στάθμης. Τα κυριότερα στοιχεία που συνθέτουν τη διαφορετικότητα αυτή είναι η σχετικά πρωιμότερη διάδοση και τα αυξημένα ποσοστά εφαρμογής κάποιων στοιχείων (όπως είναι τα υπερώα και η επέκτασή τους πάνω από τη στοά, οι θολωτές καλύψεις και τα ιερά με τρεις εξωτερικές κόγχες) που αναβαθμίζουν τον αρχικό χαρακτήρα του τύπου από λύση ανάγκης σε ώριμη έκφραση της εποχής.

Οι συνεπτυγμένοι σταυροειδείς εγγεγραμμένοι ναοί

Στα κτίσματα αυτού του τύπου στο Πήλιο ο κυρίως ναός δεν στεγάζεται από κανονικό τρούλο, όπως πολύ συχνά συμβαίνει αλλού, αλλά – εκτός από μία εξαίρε-

ση – πάντα από ασπίδα, ενώ μερικές φορές ο βασικός αυτός τύπος διαθέτει στα δυτικά του ισοπλατή εξωνάρθηκα. Κάποια παραλλαγή προκύπτει όταν ο εν λόγω βασικός τύπος προεκτείνεται δυτικά με καμάρα, ενώ σε ελάχιστες εξαιρέσεις ο κυρίως ναός επιμηκύνεται μέσω της προσθήκης και δεύτερης ή και τρίτης ασπίδας. Εάν η εμμονή στον υπέρστεγο τρούλο ερμηνεύεται ως έκφραση τάσεων συντήρησης της βυζαντινής παράδοσης, τότε η γενικευμένη υποκατάστασή του από την απλουστευμένη εκδοχή του (δηλαδή την ασπίδα) που επικρατεί στο Πήλιο θα πρέπει να ερμηνευθεί ως δηλωτική μεγαλύτερης απ' ότι αλλού εξασθένησης των εν λόγω τάσεων.

Οι συνεπτυγμένοι αθωνικοί ναοί

Το Πήλιο είναι η μοναδική ηπειρωτική ελλαδική περιοχή κατά όψημη τουρκοκρατία όπου ο αθωνικός τύπος εμφανίζεται αποκλειστικά μόνον με την πιο συνεπτυγμένη εκδοχή του, δηλαδή χωρίς ελεύθερους κίονες στο εσωτερικό, χωρίς λιτή αλλά μόνον με εξωνάρθηκα και στεγασμένος πάντα (στον κυρίως ναό) με ασπίδα και όχι με κανονικό τρούλο. Θα πρέπει συνεπώς να δεχθούμε πως κατά την εποχή αυτή η σχέση του αθωνικού ναού με τη βυζαντινή παράδοση του τύπου είναι στο Πήλιο πολύ λιγότερο ισχυρή απ' ότι σε οποιαδήποτε άλλη περιοχή της Ελλάδας.

Οι μονόχωροι δρομικοί ναοί

Η απλότητα των ναών αυτού του τύπου δεν αφήνει περιθώρια να υπάρχουν ουσιαστικές τυπολογικές διαφορές των εν λόγω ναών με τους αντίστοιχούς τους στις άλλες ηπειρωτικές ελλαδικές περιοχές.

Συμπεράσματα

Οι ναοί του Πηλίου δεν παρουσιάζουν, σε γενικές γραμμές, κάποια τυπολογική πρωτοτυπία σε σχέση με τους σύγχρονούς τους στην υπόλοιπη ηπειρωτική Ελλάδα,

δεδομένου ότι οι ναοδομικοί τύποι είναι κατά βάση οι ίδιοι. Η ιδιαιτερότητα του Πήλιου συνίσταται στο ότι οι εξελικτικές τάσεις που χαρακτηρίζουν την περίοδο αυτή την τυπολογία στον ηπειρωτικό ελλαδικό χώρο μορφοποιούνται εδώ πληρέστερα και ταχύτερα απ' ότι στις υπόλοιπες περιοχές.

Έτσι, όσον αφορά τους τρουλαίους ναούς (με πλευρικές κόγχες ή όχι), στους οποίους οι γενικές τυπολογικές τάσεις της εποχής συνίστανται γενικά στη σταδιακή απλούστευσή τους, στο Πήλιο επικρατεί αποκλειστικά η πιο ακραία εκδοχή αυτής της εξέλιξης, σε αντίθεση με την όχι μικρή τυπολογική ποικιλία που παρατηρείται την εποχή αυτή στις άλλες ηπειρωτικές ελλαδικές περιοχές.

Όσον αφορά τις βασιλικές, δηλαδή τους ναούς που εκ-

φράζουν αυθεντικότερα τη ναοδομική ταυτότητα της νεοελληνικής κοινωνίας, η εξέλιξη εμφανίζεται και σ' αυτές ακόμη περισσότερο προχωρημένη στο Πήλιο, αφού εδώ φαίνεται πως διαδίδονται νωρίτερα κάποια στοιχεία αναβάθμισης του τύπου που βαθμιαία θα επικρατήσουν παντού, όπως είναι τα ιερά με τρεις κόγχες, οι θολωτές καλύψεις, και τα υπερώα (και η επέκτασή τους πάνω από τη στοά).

Φαίνεται λοιπόν εν τέλει πως οι διεργασίες που καθορίζουν τις τυπολογικές εξελίξεις στη ναοδομία της όψιμης τουρκοκρατίας εμφανίζονται στο Πήλιο πιο προχωρημένες απ' ό,τι αλλού, ή, με άλλα λόγια, ότι οι εξελικτικές τάσεις που χαρακτηρίζουν την πορεία του φαινομένου ωριμάζουν ταχύτερα εδώ.